

ELLINIZM: YUNONISTON HAYOTIDA ALOHIDA DAVR SIFATIDA

Kazakova Marg'uba Murodullayevna
Buxoro Davlat Universiteti, Tarix fakulteti, 1-kurs magistranti
(+99897) 556-38-88

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18311137>

ARTICLE INFO

Received: 31st December 2025

Accepted: 11th January 2026

Published: 20th January 2026

KEYWORDS

Ellinizm, Yunoniston tarixi, Buyuk Aleksandr yurishlari, ellinistik davr, ellinistik madaniyat, fan va falsafa, san'at va me'morchilik

ABSTRACT

Ushbu maqolada ellinizm davrining Yunoniston tarixidagi o'рни va ahamiyati yoritiladi. Buyuk Aleksandr yurishlari natijasida shakllangan ellinistik dunyo siyosiy, ijtimoiy va madaniy jihatdan tahlil qilinadi. Ellinizm davrida polis tizimining inqirozi, monarxik davlatlarning vujudga kelishi, fan, san'at va falsafaning rivojlanishi asosiy omillar sifatida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, yunon va sharq madaniyatlari sintezi natijasida yuzaga kelgan yangi dunyoqarash Yunoniston hayotiga ko'rsatgan ta'siri ochib beriladi. Tadqiqot natijalari ellinizmni Yunoniston hayotida alohida tarixiy davr sifatida baholash imkonini beradi.

KIRISH

Ellinizm Yunoniston tarixida alohida davr sifatida e'tiborga loyiqdir. Bu davr miloddan avvalgi IV asr oxiridan I asr boshlariga qadar davom etib, Buyuk Aleksandrning (Iskandar) istilolari natijasida yunon madaniyatining Sharq mamlakatlariga keng yoyilishi bilan ajralib turadi. Shu davrda yunon tili umumiy aloqa vositasiga aylangan, yangi shaharlar va madaniy markazlar barpo etilgan, fan, falsafa va san'at rivoj topgan hamda madaniyatlar o'zaro uyg'unlashgan. Ellinizm nafaqat siyosiy va hududiy o'zgarishlar, balki Yunoniston hayotida ijtimoiy, madaniy va ilmiy taraqqiyotning yangi bosqichi sifatida namoyon bo'lgan. Shu sababli ellinizmni Yunoniston hayotida alohida tarixiy davr sifatida o'rganish muhim ilmiy ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGOYASI

Ellinizm — miloddan avvalgi IV–I asrlar davomida Yunoniston hayotida yuzaga kelgan alohida tarixiy-madaniy davr bo'lib, Buyuk Aleksandr (Iskandar) istilolaridan keyin shakllangan. Bu atama yunon (hellen) madaniyati va uni Sharq hududlariga yoyilish jarayonini ifodalaydi. Ellinizm yunon madaniyatining keng geografik hududlarda tarqalishi va Sharq sivilizatsiyalari bilan o'zaro uyg'unlashuvi natijasida vujudga kelgan yangi madaniy-hayotiy tizimni anglatadi[1].

Ellinizm davri Yunoniston hayotida siyosiy va iqtisodiy jihatdan murakkab bo'lsa-da, madaniy va ilmiy jihatdan nihoyatda sermahsul davr sifatlanadi. Bu davr yunon madaniyatini Sharq bilan sintez qilib, keyingi Rim va Yevropa sivilizatsiyasi rivojiga mustahkam poydevor yaratdi. Shu bois ellinizm Yunoniston tarixida alohida davr sifatida o'rganish va tadqiq etishda katta ilmiy ahamiyatga ega. Ellinizm davri Yunoniston tarixida miloddan avvalgi IV asr oxiri — I asr boshlariga qadar davom etgan alohida tarixiy-madaniy bosqich hisoblanadi. Ushbu davr Buyuk Aleksandr (Iskandar)ning miloddan avvalgi 334–323 yillardagi istilolari natijasida shakllangan bo'lib, yunon madaniyatining

Sharq hududlariga keng yoyilishi va Sharq sivilizatsiyalarining yunon hayotiga ta'siri bilan ajralib turadi[2].

Miloddan avvalgi III asrdan boshlab yunon tili imperiyaning turli xalqlari uchun umumiy aloqa vositasiga aylangan va **Koine** yunon tili shakllangan. Shu davrda yangi shahar-davlatlar bunyod etilib, urbanizatsiya jarayoni kengaygan, ilmiy va madaniy markazlar, xususan, Iskandariya (Misr), Pergamon (Turkiya) va Antioxiya (Suriya) paydo bo'lgan. Bu markazlar astronomiya, matematika, tibbiyot, geometriya va filologiya sohalarida ilmiy tadqiqotlar olib borish bilan birga, madaniy hayotning rivojlanishiga xizmat qilgan[3].

Ellinizm davrining siyosiy tuzilishi Aleksandr imperiyasining miloddan avvalgi 323-yildagi vafotidan keyin o'zgarib, imperiyaning parchalanishi natijasida Ptolemeylar Misrda, Selevkiylar esa Sharq hududlarida mustaqil ellinistik monarxiyalarni tashkil etgan. Shu bilan birga, savdo yo'llari kengayib, yangi hududlar o'zlashtirilib, iqtisodiy rivojlanish va ijtimoiy hayotning murakkablashuvi kuzatilgan. Ellinistik davr san'ati va me'morchiligi realizm, hissiylik va monumentalizm xususiyatlari bilan ajralib turgan bo'lib, haykaltaroshlikda inson ruhiy kechinmalari, arxitekturadagi katta maydonli saroylar va ibodatxonalar barpo etilgan. Falsafiy sohada esa stoitsizm, epikureizm va skeptitsizm kabi maktablar rivojlanib, inson shaxsi va uning ichki dunyosi ellinistik madaniyat markaziga aylangan[4].

NATIJALAR

Siyosiy o'zgarishlar. Ellinizm davrida Aleksandr imperiyasining miloddan avvalgi 323-yildagi vafotidan so'ng imperiya parchalanib, Ptolemeylar Misrda, Selevkiylar Sharq hududlarida mustaqil ellinistik monarxiyalarni tashkil etdi. Bu siyosiy o'zgarishlar hududiy nazorat va boshqaruv tizimining yangilanishiga olib keldi[5].

Monarxiya	Hudud	Poytaxt	Davr (miloddan avvalgi)
Ptolemeylar	Misr	Aleksandriya	323-30
Selevkiylar	Suriya, Fors, Mesopotamiya	Antiokiya	323-64
Maqdoniya	Shimoliy Yunoniston	Pella	323-168

1-jadval. Ellinistik monarxiyalarning hududlari va poytaxtlari

Madaniy va ilmiy rivojlanish. Ellinizm davri madaniy sintez bilan ajralib turadi. Yunon madaniyati Misr, Fors va O'rta Osiyo madaniyatlari bilan uyg'unlashib, yangi ellinistik madaniyatni shakllantirdi. Shu davrda yangi ilmiy va madaniy markazlar, xususan, Iskandariya (Misr), Pergamon (Turkiya) va Antioxiya (Suriya) paydo bo'ldi. Bu markazlarda astronomiya, matematika, tibbiyot, geometriya, filologiya va falsafa sohalarida keng ko'lamli ilmiy tadqiqotlar olib borildi. Kutubxonalar va ma'ruza zallari bilimlarni jamlash va tarqatish vositasi bo'lib xizmat qildi. Ellinistik san'at va me'morchilik realizm, hissiylik va monumentalizm bilan ajralib turdi. Haykaltaroshlikda inson ruhiy kechinmalari aks etgan, arxitekturada katta maydonli ibodatxonalar, saroylar va teatrlar barpo etilgan. Shu bilan birga, falsafiy maktablar – stoitsizm, epikureizm va skeptitsizm – inson shaxsi va uning ichki dunyosiga diqqat markazini qaratdi[6].

Iqtisodiy rivojlanish. Savdo yo'llari kengayishi, yangi hududlarning bosib olinishi va urbanizatsiya iqtisodiy rivojlanishni kuchaytirdi. Shaharlararo savdo, moliyaviy almashinuv va madaniy integratsiya kuchaydi. Bu jarayon iqtisodiy va ijtimoiy hayotning

murakkablashuviga, shuningdek, elatlarning turli madaniyatlar bilan yaqinlashuviga xizmat qildi[7].

Til va madaniy integratsiya. Miloddan avvalgi III asrdan boshlab yunon tili imperiyaning turli xalqlari o'rtasida umumiy aloqa vositasi sifatida keng qo'llanib, **Koine** yunon tili shakllandi. Bu til ellinistik hududlarda siyosiy, iqtisodiy va madaniy integratsiyani kuchaytirishda muhim rol o'ynadi[8].

MUHOKAMA

Ellinizm davri Yunoniston hayotida siyosiy, iqtisodiy va madaniy jihatdan murakkab, lekin ilmiy va madaniy rivojlanish uchun sarmahsul davr bo'lgan. Aleksandr imperiyasining miloddan avvalgi 323-yildagi vafotidan keyin imperiyaning parchalanishi natijasida Ptolemeylar Misrda, Selevkiylar Sharq hududlarida mustaqil ellinistik monarxiyalarni tashkil etdi. Bu siyosiy tuzilish hududiy nazorat va boshqaruvni kuchaytirish bilan birga, ko'p millatli aholi bilan ishlash va hududiy nizolarni hal qilish kabi murakkab vazifalarni yuzaga keltirdi. Shu nuqtai nazardan, siyosiy integratsiya jarayoni ellinizm davrining asosiy muammolaridan biri bo'ldi. Ellinistik madaniyatning Sharq bilan uyg'unlashuvi san'at, falsafa va ilm-fanni yangi bosqichga olib chiqdi. Ilmiy markazlar, xususan, Iskandariya, Pergamon va Antioxiya kutubxonalarini va ma'ruza zallari orqali bilimlarni jamlash va tarqatishda muhim rol o'ynadi. Shu bilan birga, madaniy sintez jarayonida turli madaniyatlar o'rtasidagi tafovutlarni moslashtirish, yangi ilmiy metodlarni qabul qilish va ularni amaliyotga tatbiq etish kabi vazifalar yuzaga keldi. Bu jarayon ellinizm davrining ijtimoiy va madaniy hayotdagi murakkabliklarini ko'rsatadi.

Savdo yo'llari kengayishi, yangi hududlarning o'zlashtirilishi va urbanizatsiya iqtisodiy rivojlanishga xizmat qilgan bo'lsa-da, bu jarayon barcha hududlarda bir xil darajada bo'lmagan. Ba'zi hududlarda resurslar va iqtisodiy imkoniyatlar cheklanganligi tufayli muammolar yuzaga keldi, shuningdek, urbanizatsiya natijasida shaharlar va qishloqlar o'rtasidagi tafovutlar kuchaydi.

Ellinistik davr san'ati realizm, hissiylik va monumentalizm xususiyatlari bilan ajralib turdi. Haykaltaroshlik va me'morchilikda inson ruhiy kechinmalari aks etgan bo'lsa, stoitsizm, epikureizm va skeptitsizm kabi falsafiy maktablar inson shaxsi va uning ichki dunyosini markaziy mavzu sifatida ilgari surdi. Natijada, ellinizm davri siyosiy va iqtisodiy murakkabliklarga qaramay, ilmiy, madaniy va falsafiy jihatdan barqaror va sarmahsul davr bo'lib, keyingi Rim va Yevropa sivilizatsiyasi rivojida mustahkam poydevor yaratdi.

XULOSA

Ellinizm davri Yunoniston tarixida miloddan avvalgi IV asr oxiridan I asr boshigacha davom etgan alohida tarixiy-madaniy bosqich bo'lib, Buyuk Aleksandr istilolari natijasida shakllangan. Ushbu davr siyosiy, iqtisodiy va madaniy o'zgarishlar bilan ajralib, Ptolemeylar va Selevkiylar monarxiyalari siyosiy tuzilishni mustahkamladi, savdo yo'llari kengayib, urbanizatsiya rivojlandi. Shu bilan birga, ilmiy va madaniy markazlar – Iskandariya, Pergamon va Antioxiya – san'at, me'morchilik, falsafa va ilm-fanning rivojlanishiga xizmat qildi. Ellinizm davri yunon madaniyatini Sharq sivilizatsiyalari bilan uyg'unlashtirib, keyingi Rim va Yevropa sivilizatsiyasi rivojiga mustahkam poydevor yaratdi va bugungi kunda ham tarixiy, madaniy va ilmiy tadqiqotlarda katta ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Bozorov A.B. Qadimgi O'rta Osiyo shahar va davlatlarining dunyo madaniyati va san'ati rivojiga qo'shgan hissasi. Ayritom tarixiy yodgorligi talqinida. o'zbekiston madaniy meros yodgorliklari turkumidan. "Oriental Art and Culture" Scientific Methodical Journal / <https://oac.dsmi-qf.uz> Volume 5, Issue 1 / February 2024. 164-bet

2. Jobborov Z. A. Ellinizm va uning markaziy osiyo xalqlari madaniyatiga ta'siri. "INTERNATIONAL CONFERENCE ON INNOVATIVE DEVELOPMENT OF EDUCATION 2022/3". 24-bet.
3. Suyarov M. Ellinizm davrida yunon yozuvining o'rta osiyodagi mahalliy tillarga ta'siri. Yangi davr ilm-fani: inson uchun innovatsion g'oya va yechimlar. I Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari. – Toshkent: Scienceproblems team, 2025. 22-27 bet.
4. Usmanova Sh., Igamberdiyev D., Raxmonov M., Shavkatbekov O., Mo'ydinov H. Qadimgi yunoniston jamiyati taraqqiyotida ijtimoiy harakatchanlik omillar. Universal Xalqaro Ilmiy Jurnal 2024,1(3). 19-bet.
5. <https://uzpedia.uz/pedia/ellinizm>
6. Orziqulova G., To'raev D. Ellinizm davrida yunon-baqtriya. Oriental Journal of Social Sciences SJIF for 2022: 5.908. DOI: <https://doi.org/10.37547/supsci-ojss-02-05-05>. Pages: 47-53
7. Jamolova D. O'rta Osiyoning ornamenti va tasviriy san'ati tarixi. Arxeologiya bakalavriyat yo'nalishi talabalari uchun o'quv qo'llanma. Buxoro "Durdona" nashriyoti 2021. 51-bet.
8. Peter Green. *Alexander to Actium: The Historical Evolution of the Hellenistic Age.* – University of California Press, 1990.

INNOVATIVE
ACADEMY